

## Перша зустріч

— Прошу сідати.

Марі Лоран опустилася в глибоке шкіряне крісло.

Поки професор Керн розкривав конверт і читав листа, вона побіжно оглянула кабінет.

Яка похмура кімната! Але займатися тут добре: ніщо не відволікає уваги. Лампа з глухим абажуром освітлює тільки письмовий стіл, завалений книгами, рукописами, коректурними відбитками. Око ледь розрізняє солідні меблі з чорного дуба. Темні шпалери, темні драпрі. У напівтемряві блищить тільки золото тиснених палітурок у важких шафах. Довгий маятник старовинного настінного годинника рухається розмірено і плавно.

Перевівши погляд на Керна, Лоран мимоволі посміхнулася: сам професор цілком відповідав стилю кабінету. Ніби вирубана з дуба, ваговита, сувора постать Керна здавалася частиною вмеблювання. Великі окуляри в черепаховій оправі нагадували два годинникових циферблати. Як маятники рухалися його сіро-попелясті очі, переходячи з рядка на рядок листа. Прямокутний ніс, прямий розріз очей, рота і квадратне, висунуте вперед підборіддя надавали обличчю вид стилізованої декоративної маски, виліпленої скульптором-кубістом.

«Камін прикрашати такою маскою», — подумала Лоран.

— Колега Сабатьє казав уже про вас. Так, мені потрібна помічниця. Ви медичка? Чудово. Сорок франків

на день. Розрахунок щотижневий. Сніданок, обід. Але маю одну умову... — Постукавши сухим пальцем по столу, професор Керн несподівано запитав: — Ви вмієте мовчати? Всі жінки балакучі. Ви жінка — це погано. Ви вродливі — це ще гірше.

— Але як стосується...

— Якнайтісніше. Красива жінка — двічі жінка. Значить, має й удвічі більше жіночих недоліків. У вас може бути чоловік, друг, наречений. І тоді всі таємниці коту під хвіст.

— Але...

— Жодних «але»! Ви маєте бути німі, мов риба. Ви повинні мовчати про все, що тут побачите і почуєте. Чи приймаєте цю умову? Мушу попередити: її недотримання спричинить неприємні для вас наслідки. Вкрай неприємні.

Лоран була збентежена і зацікавлена...

— Я згодна, якщо в усьому цьому немає...

— Злочину, ви хочете сказати? Можете бути абсолютно спокійні. І вам не загрожує жодна відповідальність... Ваші нерви в порядку?

— Я здорова...

Професор Керн кивнув.

— Алкоголіків, неврастеніків, епілептиків, божевільних в роду не було?

— Ні.

Керн ще раз кивнув головою.

Його сухий, гострий палець увіп'явся в кнопку електричного дзвінка.

Двері безшумно відчинилися.

У напівморозі кімнати, як на проявлюваній фотографічній пластині, Лоран побачила лише білки очей, потім поступово проявилися відблиски лиснючого обличчя негра. Чорне волосся і костюм зливалися з темними драпрі у дверях.

— Джоне! Покажіть мадемуазель Лоран лабораторію.

Негр кивнув, пропонуючи йти за ним, і відчинив другі двері. Лоран увійшла до абсолютно темної кімнати. Клацнув вимикач, і яскраве світло чотирьох матових півкуль залило кімнату. Лоран мимоволі прикрила очі. Після напівтемряви похмурого кабінету білі стіни засліплювали... Виблискували склом шафи з блискучими хірургічними інструментами. Холодним світлом сяяли сталь і алюміній незнайомих Лоран приладів. Теплими жовтими відблисками лягало світло на мідні поліровані частини. Труби, змійовики, колби, скляні циліндри... Скло, каучук, метал...

Посеред кімнати — великий прозекторський стіл. Поруч зі столом — скляний ящик; в ньому пульсувало людське серце. Від серця тягнулися трубки до балонів.

Лоран повернула голову і те, що вона побачила, змусило її здригнутися, мов від ураження електричним струмом.

На неї дивилася людська голова — лише голова без тулуба.

Вона була прикріплена до квадратної скляної дошки, яку підтримували чотири високі блискучі металеві ніжки. Від перерізаних артерій і вен через отвори в склі простягалися, з'єднавшись вже попарно, трубки до балонів. Товща трубка виходила з горла і з'єднувалася з великим циліндром. Циліндр і балони були обладнані кранами, манометрами, термометрами і невідомими Лоран приладами.

Голова уважно і скорботно дивилася на Лоран, кліпаючи повіками. Поза усякими сумнівами, голова жила, відокремлена від тіла, самотійним і свідомим життям.

Незважаючи на шок, Лоран не могла не помітити, що ця голова дуже скидається на голову нещодавно померлого відомого вченого-хірурга, професора Доуеля, який

прославився своїми дослідями із оживлення органів, вирізаних зі свіжого трупа. Лоран не раз відвідувала його знамениті публічні лекції, тож їй добре запам'ятовувався цей високий лоб, характерний профіль, хвилясте, посріблене сивиною густе русяве волосся, блакитні очі... Так, це була голова професора Доуеля. Тільки губи і ніс його стали тоншими, скроні і щоки втягнулися, очі глибше запали в орбіти і біла шкіра набула жовтавого відтінку мумії. Але в очах було життя, була думка.

Лоран як зачарована не могла відвести погляду від цих блакитних очей.

Голова беззвучно ворухнула губами.

... Це було занадто для нервів Лоран. Вона мало не зомліла. Негр підтримав її і вивів із лабораторії.

— Це жахливо, це жахливо... — повторювала Лоран, опустившись у крісло.

Професор Керн мовчки тарабанив пальцями по столу.

— Скажіть, невже це голова?..

— Професора Доуеля? Так, це його голова. Голова Доуеля, мого померлого шановного колеги, повернута мною до життя. На жаль, я зумів воскресити лише голову. Не все дається відразу. Бідний Доуель страждав невиліковною поки недугою. Вмираючи, він заповів своє тіло для наукових дослідів, які ми проводили з ним разом. «Все моє життя було присвячене науці. Нехай же науці послужить і моя смерть. Я волю, аби в моєму трупі копірсався друг-учений, а не могильний черв'як», — ось який заповіт залишив професор Доуель. І я отримав його тіло. Мені вдалося не тільки оживити його серце, а й воскресити свідомість, «душу», кажучи мовою натовпу. Що ж тут жахливого? Людство досі вважало жахливою смерть. Хіба воскресіння з мертвих не було його тисячолітньою мрією?

— Я б надала перевагу смерті замість такого воскресіння.

Професор Керн зробив непевний жест рукою.

— Згоден, воно має свої незручності для воскреслого. Бідолашньому Доуелю було б украй незручно з'явитися на публіці в такому... неповному вигляді. Ось чому ми тримаємо у таємниці цей дослід. Я кажу «ми», оскільки таким є бажання самого Доуеля. Причому дослід ще не завершено.

— А як професор Доуель, тобто його голова, висловив це бажання? Голова може говорити?

Професор Керн на мить знікнів.

— Ні... голова професора Доуеля не говорить. Але вона чує, розуміє і може відповідати мімікою обличчя...

І щоб перевести розмову на іншу тему, професор Керн запитав:

— Отже, ви приймаєте мою пропозицію? Чудово. Я чекатиму вас завтра на дев'яту ранку. Але пам'ятайте: мовчання, мовчання і мовчання.

## Таємниця забороненого крана

Марі Лоран нелегко давалося життя. Їй було сімнадцять, коли помер її батько. На плечі Марі лягла турбота про хвору матір. Невеликих коштів, що залишилися після батька, вистачило ненадовго, доводилося вчитися і підтримувати сім'ю. Кілька років вона працювала нічним коректором в газеті. Отримавши звання лікаря, марно намагалася знайти місце. Її запрошували їхати в згубні місця Нової Гвінеї, де лютувала жовта лихоманка, проте ні їхати туди з хворою матір'ю, ані розлучатися з нею Марі не хотіла. Пропозиція професора Керна стала для неї порятунком у цій ситуації.

Незважаючи на незвичність роботи, вона погодила-ся майже без вагань.

Лоран не знала, що професор Керн, перш ніж прийняти її, чимало про неї довідався.

Уже два тижні вона працювала у Керна. Обов'язки її були нескладні — упродовж дня стежити за апаратами, які підтримували життя голови. Вночі її змінював Джон.

Професор Керн пояснив їй, що потрібно робити з кранами балонів. Вказавши на великий циліндр, від якого товста трубка тягнулася до горла голови, Керн суворо заборонив їй відкривати кран циліндра.

— Якщо повернути кран, голову буде негайно вбито. Якось я поясню вам усю систему живлення голови і призначення цього циліндра. Поки ж вам досить знати, як поводитися з апаратами.

З обіцяними поясненнями Керн, однак, не поспішав.

В одну з ніздрів голови був глибоко вставлений маленький термометр. У певні години потрібно було виймати його і записувати температуру. Термометрами і манометрами були оснащені й балони. Лоран стежила за температурою рідин і тиском в балонах. Добре відрегульовані апарати не завдавали клопоту, діючи з точністю годинникового механізму. Особливої чутливості прилад, приставлений до скроні голови, відзначав пульсацію, механічно викреслюючи криву. Щодоби стрічка змінювалася. Вміст балонів поповнювався за відсутності Лоран, до її приходу.

Марі поступово звикла до голови і навіть здружилася з нею.

Коли Лоран вранці заходила до лабораторії з рожевими від ходьби і свіжого повітря щоками, голова слабо посміхалася їй і повіки її тремтіли на знак вітання.

Голова не могла говорити, але між нею і Лоран скоро встановилася умовна мова, хоча і дуже обмежена. Опускання головою повік означало «так», підняття — «ні». Трохи допомагали і губи, що беззвучно ворушилися.

— Як ви сьогодні почуваєтеся? — питала Лоран.

Голова посміхалася «тінню посмішки» і опускала повіки: «Добре, дякую».

— Як минула ніч?

Та ж міміка.

Запитуючи, Лоран швидко виконувала ранкові обов'язки. Перевірила апарати, температуру, пульс. Зробила записи в журналі. Потім із якнайбільшою обережністю обмила водою зі спиртом обличчя голови за допомогою м'якої губки, витерла гігроскопічною ватою вушні раковини. Зняла клаптик вати, що повиснув на віях. Промила очі, вуха, ніс, рот — в рот і ніс для цього вводилися особливі трубки. Привела до ладу волосся.

Руки її швидко і вправно торкалися голови. На обличчі голови був вираз задоволення.

— Сьогодні чудовий день, — говорила Лоран. — Синє-синє небо. Чисте морозне повітря. Так і хочеться дихати на повні груди. Дивіться, як яскраво світить сонце, зовсім по-весняному.

Кутики губ професора Доуеля сумно опустилися. Очі з тугою глянули у вікно і зупинилися на Лоран.

Вона почервоніла від легкої досади на себе. З інстинктом чуйної жінки Лоран уникала говорити про все, що було недосяжно для голови і могло зайвий раз нагадати про убожество її фізичного існування.

Марі відчувала якийсь материнський жаль до голови, як до безпорадного, скривдженого природою дитяти.

— Ну що ж, давайте займатися! — квапливо сказала Лоран, щоб виправити помилку.

Вранці, до приходу професора Керна, голова читала. Лоран приносила купу останніх медичних журналів і книг і показувала їх голові. Голова переглядала. На потрібній статті ворушила бровами. Лоран клала журнал на пюпітр, і голова занурювалася в читання. Лоран звикла, стежачи за очима голови, вгадувати, який рядок вона читає, і вчасно перегортати сторінки. Коли потрібно було на полях зробити позначку, голова робила знак, і Лоран проводила пальцем по рядках, стежачи за очима професора і відзначаючи олівцем лінію на полях.

Для чого голова змушувала робити позначки на полях, Лоран не розуміла і не сподівалася отримати пояснення за допомогою їх бідної мімічної мови, тому й не питала.

Але одного разу, проходячи повз кабінет професора Керна за його відсутності, вона побачила на письмовому столі журнали зі зробленими нею за вказівкою

голови помітками, а на аркуші паперу рукою професора Керна були переписані відмічені місця. Це змусило Лоран замислитися.

Згадавши зараз про це, Марі не втрималася від запитання. Можливо, голові вдасться якось відповісти.

— Скажіть, навіщо ми відзначаємо деякі місця в наукових статтях?

На обличчі професора Доуеля з'явився вираз невдоволення і нетерплячки. Голова виразно подивилася на Лоран, потім на кран, від якого йшла трубка до горла голови, і двічі смикнула угору бровами. Це означало прохання. Лоран зрозуміла, що голова хоче, аби відкрили цей заборонений кран. Вже не вперше голова зверталася до неї з таким проханням, але Лоран пояснювала бажання голови по-своєму: та, очевидно, хоче покінчити зі своїм безрадіним існуванням. І Лоран не наважувалася відкрутити заборонений кран. Вона не хотіла бути винною у смерті голови, боялася відповідальності, боялася втратити місце.

— Ні, ні, — зі страхом відповіла Лоран на прохання голови. — Якщо я відкрию цей кран, ви помрете. Я не хочу, не можу, не смію вбивати вас.

Від нетерпіння і усвідомлення безсилля обличчям голови пройшла судома.

Тричі вона енергійно піднімала вгору повіки й очі... «Ні, ні, ні. Я не помру!» — так зрозуміла Лоран. Вона вагалася.

Голова стала беззвучно ворухити губами, і Лоран здалося, що губи намагаються сказати: «Відкрутіть. Відкрутіть. Благаю!...»

Цікавість Лоран було збуджено до краю. Вона відчувала, що тут криється якась таємниця.

В очах голови світилася безмежна туга. Очі просили, благали, вимагали. Здавалося, вся сила людської думки, все напруження волі зосередилися в цьому погляді.

Лоран наважилася.

Її серце шалено билося, рука тремтіла, коли вона обережно відкривала кран.

Одразу ж із горла голови почулося шипіння. Лоран почула слабкий, глухий, надтріснутий голос, що деренчав і шипів, як зіпсований грамофон:

— Дя-ку-ю... Вам...

Заборонений кран пропускав стиснуте у циліндрі повітря. Проходячи крізь горло, повітря приводило в рух голосові зв'язки і голова отримувала можливість говорити. М'язи горла і зв'язки не могли вже працювати нормально: повітря з шипінням проходило крізь горло і тоді, коли голова не говорила. А розсічення нервових стовбурів у ділянці шиї порушувало нормальну роботу м'язів голосових зв'язок і надавало голосу глухий, деренчливий тембр.

Обличчя професора Доуеля виражало задоволення.

Але за мить почулися звуки кроків із кабінету та відмикання замка (двері лабораторії завжди замикалися ключем із боку кабінету). Лоран ледве встигла закрити кран. Шипіння в горлі голови припинилося.

Увійшов професор Керн.